

INGLIZ-O‘ZBEK AI TARJIMASIDA MILLIY-MADANIY KONNOTATSIYANING SAQLANISHI, NEYTRALLASHUVI VA YO‘QOLISHI

Mardayev Omon To‘lqinovich
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz-o‘zbek va o‘zbek-ingliz yo‘nalishidagi generativ sun‘iy intellekt tarjimasida milliy-madaniy konnotatsiyaning saqlanishi, neytrallashuvi va yo‘qolishi masalalari lingvistik hamda pragmatik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy-madaniy xususiyatga ega leksik birliklar, realiyalar, urf-odat va marosim nomlari, ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi birliklar, mehmondo‘stlik, qarindoshlik, milliy taom va turmush tarziga oid so‘z hamda birikmalar asosiy material sifatida tanlandi. Generativ AI tarjimasida manba birlikning denotativ ma‘nosi ko‘pincha saqlansa-da, uning tarixiy, assotsiativ, emotsional, aksiologik va pragmatik komponentlari turli darajada o‘zgarishi aniqlandi.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt tarjimasi, generativ AI, milliy-madaniy konnotatsiya, ingliz tili, o‘zbek tili, tarjima transformatsiyasi, konnotativ ma‘no, neytrallashuv, madaniy yo‘qotish, pragmatik adaptatsiya

PRESERVATION, NEUTRALIZATION AND LOSS OF NATIONAL- CULTURAL CONNOTATION IN ENGLISH-UZBEK AI TRANSLATION

Mardayev Omon Tulqinovich
Tashkent State University of Oriental Studies

Abstract: This article examines the preservation, neutralization, and loss of national-cultural connotation in generative artificial intelligence translation between English and Uzbek from linguistic and pragmatic perspectives. The study focuses on culturally marked lexical units, realia, names of traditions and rituals, expressions of social relationships, hospitality, kinship, national food, and culturally embedded everyday practices. The analysis demonstrates that although the denotative meaning of a source-language unit is often preserved in AI-generated translation, its historical, associative, emotional, axiological, and pragmatic components may undergo various degrees of transformation.

Keywords: artificial intelligence translation, generative AI, national-cultural connotation, English, Uzbek, translation transformation, connotative meaning, neutralization, cultural loss, pragmatic adaptation

Kirish

XXI asrda sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi tarjimashunoslikning nazariy va amaliy tamoyillariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Dastlabki mashina tarjimasi tizimlari asosan grammatik qoidalar va tayyor lug'aviy muvofiqliklar asosida faoliyat yuritgan bo'lsa, keyinchalik statistik hamda neyron mashina tarjimasi modellarining paydo bo'lishi natijasida kontekstual bog'lanishlarni hisobga olish imkoniyati oshdi. Generativ sun'iy intellekt va yirik til modellarining shakllanishi esa tarjima jarayoniga yangi sifat bosqichini olib kirdi. Bunday tizimlar alohida so'z va gaplarni tarjima qilish bilangina cheklanmay, matnning umumiy mazmuni, kommunikativ maqsadi, uslubiy xususiyati va kontekstual munosabatlarini ham tahlil qilishga intiladi.

Shunga qaramay, generativ AI tarjimasida milliy-madaniy mazmunni to'liq aks ettirish hamon murakkab masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa bir-biridan tipologik va madaniy jihatdan sezilarli farq qiluvchi ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi tarjimada muayyan leksik birlikning oddiy denotativ ma'nosini yetkazish bilan uning milliy-madaniy konnotatsiyasini saqlash o'rtasida jiddiy farq mavjud.

Konnotatsiya til birligining asosiy, bevosita predmet-logik ma'nosiga qo'shimcha tarzda yuzaga keladigan emotsional, baholovchi, assotsiativ, ijtimoiy, tarixiy va madaniy mazmun qatlamlarini anglatadi. Milliy-madaniy konnotatsiya esa muayyan til jamoasining tarixiy tajribasi, milliy qadriyatlari, urf-odatlar, marosimlari, turmush tarzi, axloqiy me'yorlari va dunyoni idrok etish usuli bilan bog'langan qo'shimcha ma'no komponentlaridan iboratdir. Masalan, o'zbek tilidagi *dasturxon* so'zining lug'aviy ma'nosi ovqat qo'yiladigan mato yoki stol yuzasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq o'zbek lingvomadaniyatida ushbu birlik mehmondo'stlik, saxiylik, oila davrasi, mehmonni e'zozlash, baraka va ijtimoiy yaqinlik kabi konnotativ ma'nolarni ham o'zida mujassamlashtiradi. Agar generativ AI uni ingliz tiliga faqat *tablecloth* tarzida tarjima qilsa, predmetga oid asosiy ma'no qisman saqlanadi, biroq mazkur birlikka xos milliy-madaniy konnotatsiyaning katta qismi yo'qoladi.

Xuddi shuningdek, *to'r* so'zi oddiy makon ma'nosidan tashqari hurmat, ijtimoiy maqom va mehmonni e'zozlash bilan bog'liq konnotativ tizimga ega. *Mehmonni to'rga o'tkazish* birikmasini *to seat the guest at the far end of the room* tarzida so'zma-so'z tarjima qilish fizik joylashuvni ifodalashi mumkin, ammo bu holatda "yuqori hurmat - faxriy makon" munosabati yetarli darajada ochilmaydi. Ingliz tilidagi *the place of honour* birikmasi esa pragmatik jihatdan mazkur konnotatsiyani yaxshiroq aks ettiradi.

Mazkur masala ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimada ham kuzatiladi. Masalan, *privacy* ingliz tilida nafaqat "shaxsiylik", balki individual hudud, shaxsiy hayot daxlsizligi, boshqa shaxslarning aralashmaslik huquqi va individualizmga asoslangan ijtimoiy qadriyatlar bilan bog'liq. Uni faqat *maxfiylik* deb tarjima qilish ayrim

kontekstlarda noto'g'ri yoki semantik jihatdan tor bo'lishi mumkin. Demak, milliy-madaniy konnotatsiya har ikki tarjima yo'nalishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarjimashunoslikda madaniy birliklarning tarjimasi ko'p jihatdan ekvivalentlik, domestikatsiya va xorijiyashtirish, tavsifiy tarjima, funksional muqobillik va pragmatik adaptatsiya nazariyalari bilan izohlanadi. Nida tarjimada formal muvofiqlikdan ko'ra retseptor reaksiyasini hisobga olishni muhim deb bilgan bo'lsa, Newmark madaniy birliklarni tarjima qilishda transference, descriptive equivalent, functional equivalent va cultural equivalent kabi usullarni taklif qiladi. Venuti esa manba madaniyatining o'ziga xosligini saqlash yoki uni maqsad til madaniyatiga yaqinlashtirish masalasini domestikatsiya va foreignizatsiya qarama-qarshiligi asosida tushuntiradi.

Generativ AI sharoitida mazkur nazariy tamoyillar yangi talqinda namoyon bo'ladi. AI tizimi ko'pincha tarjima matnini tabiiy va oson o'qiladigan qilishga intiladi. Natijada milliy-madaniy jihatdan belgilangan birlik target til uchun odatiy va neytral birlik bilan almashtirilishi mumkin. Bu esa tarjimani uslubiy jihatdan ravonlashtirsada, manba madaniyatining ayrim konnotativ qatlamlarini kamaytiradi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot sifat jihatdan qiyosiy-tahliliy metodologiya asosida amalga oshirildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o'zbek tillaridagi milliy-madaniy jihatdan belgilangan, bevosita yoki qisman ekvivalentga ega bo'lgan, shuningdek to'liq muqobili mavjud bo'lmagan leksik va frazeologik birliklar tanlandi.

O'zbek tilidan tanlangan birliklar milliy turmush tarzi, ijtimoiy institutlar, mehmondo'stlik, qarindoshlik, marosim, an'ana va kundalik madaniy amaliyot bilan bog'liq. *Mahalla, hashar, dasturxon, to'r, oqsoqol, sovchi, kelin salom, choyxona, sumalak, do'ppi* singari birliklar ana shu guruhga kiradi.

Ingliz tilidan esa *privacy, small talk, pub, housewarming, Thanksgiving, Boxing Day, prom, va afternoon tea* kabi birliklar olindi. Mazkur birliklarning tanlanishiga ularning faqat predmet yoki hodisani emas, balki muayyan milliy madaniyatga tegishli ijtimoiy va assotsiativ ma'nolarni ham ifodalashi asos bo'ldi.

Tadqiqotda semantik tahlil yordamida birliklarning bevosita lug'aviy mazmuni va konnotativ qatlamlari ajratildi. Komponent tahlil orqali har bir milliy-madaniy birlik tarkibidagi asosiy va qo'shimcha semalar aniqlandi. Kontekstual metod tarjima ekvivalentining vaziyatga qarab o'zgarishini ko'rsatishga xizmat qildi. Pragmatik tahlil esa tarjimada kommunikativ maqsad, adresatga ta'sir, ijtimoiy munosabat va baholovchi komponentlarning qay darajada saqlanishini aniqlash imkonini berdi.

Qiyosiy tahlilda uchta asosiy natija turi mezon sifatida olindi: konnotatsiyaning saqlanishi, konnotatsiyaning neytrallashuvi va konnotatsiyaning yo'qolishi.

Konnotatsiyaning saqlanishi deganda manba til birligiga xos asosiy madaniy, assotsiativ, ijtimoiy yoki emotsional mazmunning target matnda funksional jihatdan

qayta ifodalanishi tushuniladi. Neytrallashuv holatida birlikning predmet-logik ma'nosi saqlanadi, ammo madaniy yoki baholovchi komponentlar umumiyroq va neytral mazmun bilan almashtiriladi.

Konnotatsiyaning yo'qolishi esa target matnda manba birlikning kommunikativ va milliy-madaniy qiymatini tashkil qiluvchi muhim komponentlarning aks etmasligi bilan tavsiflanadi.

Mazkur tasnif AI tarjimasini faqat "to'g'ri" yoki "noto'g'ri" deb baholashdan ko'ra, unda sodir bo'ladigan konnotativ transformatsiyaning chuqurligini ko'rsatishga imkon beradi.

Natijalar

3.1. Milliy-madaniy konnotatsiyaning saqlanishi.

Tahlil natijalariga ko'ra, milliy-madaniy konnotatsiyaning nisbatan yuqori darajada saqlanishi AI tarjimasida manba birlikning shakli saqlanib, unga qisqa tushuntirish berilgan holatlarda ko'proq kuzatiladi. Bunday yondashuv ayniqsa ingliz tilida tayyor ekvivalenti mavjud bo'lmagan o'zbek birliklarida samaralidir.

Masalan, *hashar* so'zini faqat *community work* deb tarjima qilish uning umumiy faoliyat mazmunini bildiradi. Biroq *hashar, a traditional form of voluntary collective community work* tarzida berilganda, birlikning milliy nomi saqlanadi hamda uning jamoaviy, ixtiyoriy va an'anaviy xarakteri target o'quvchiga tushuntiriladi.

Xuddi shunday, *kelin salomni bride's greeting* shaklida tarjima qilish formal jihatdan yaqin, ammo marosimiy mazmunni yetarli aks ettirmaydi. *Kelin salom, a traditional Uzbek ceremony in which the bride formally greets the groom's relatives* shakli esa manba birlikning milliy va ritual mazmunini sezilarli darajada saqlaydi.

To'r birligi ham alohida e'tiborga loyiq. O'zbek madaniyatida to'rga o'tkazish mehmon yoki hurmatli kishiga yuqori e'tibor ko'rsatishning lingvomadaniy belgisi hisoblanadi. Shu sababli *the place of honour* kabi funksional-pragmatik tarjima shakli literal makon ekvivalentidan samaraliroqdir. Bunda manba so'zning barcha predmet xususiyatlari emas, balki eng muhim ijtimoiy va aksiologik konnotatsiyasi saqlanadi.

Demak, konnotatsiyani saqlash har doim shakliy muvofiqlik orqali emas, balki funksional va pragmatik qayta ifodalash orqali ham amalga oshishi mumkin.

3.2. Milliy-madaniy konnotatsiyaning neytrallashuvi

Neytrallashuv generativ AI tarjimasida eng ko'p kuzatiladigan jarayonlardan biridir. Bunda AI manba tilidagi murakkab madaniy birlikni target tilidagi tushunarli, ammo madaniy jihatdan kamroq belgilangan birlik bilan almashtiradi. Masalan, *mahallaning neighborhood* tarzida tarjima qilinishi odatda grammatik va umumiy semantik nuqtayi nazardan tushunarli. Ammo *mahalla* o'zbek jamiyatida oddiy yashash hududidan kengroq mazmunga ega bo'lib, ijtimoiy hamkorlik, qo'shnichilik, jamoaviy nazorat, o'zini o'zi boshqarish va mahalliy identifikatsiya bilan bog'liq. *Neighborhood* esa asosan hududiy va qo'shnichilik komponentini ifodalaydi. Shuning

uchun tarjimada asosiy referensiya saqlansa-da, milliy institutga xos konnotativ qatlam neytrallashadi. *Oqsoqolning elder* tarzida tarjimasi ham shunday holatdir. O'zbek tilidagi mazkur birlik yoshi katta erkakdan tashqari, tajriba, hurmat, ijtimoiy mavqe va ayrim vaziyatlarda jamoaviy vakolatni ham anglatadi. *Elder* ma'noni umumiy tarzda yetkazadi, ammo milliy ijtimoiy institut konnotatsiyasini to'liq aks ettirmaydi.

Choyxonaning café tarzida berilishi esa yanada yaqqol neytrallashuvga misol bo'la oladi. Har ikki joyda ichimlik va ovqat iste'mol qilinishi mumkin, lekin choyxona Markaziy Osiyo ijtimoiy va mehmondo'stlik madaniyatining alohida fenomenidir. *Café* esa xalqaro va neytral shahar madaniyati bilan bog'langan tushunchadir. Natijada kommunikativ vazifa bajariladi, ammo manba madaniyatning konnotativ "rangi" susayadi.

Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimada *small talk*ning *oddiy suhbat* yoki *norasmiy suhbat* deb berilishi ham qisman neytrallashuv hisoblanadi. Chunki *small talk* ingliz kommunikativ madaniyatida ijtimoiy masofani yumshatish, suhbat boshlash, sukutni bartaraf etish va muloyim aloqa yaratish bilan bog'liq pragmatik funksiyaga ega. O'zbekcha umumiy "norasmiy suhbat" esa mazkur madaniy skriptni to'liq ko'rsatmaydi.

3.3. Milliy-madaniy konnotatsiyaning yo'qolishi

Konnotatsiyaning yo'qolishi AI tarjimasida manba birlikning lug'aviy referenti saqlanib, uning madaniy-pragmatik va assotsiativ semalari target matnda umuman aks etmagan holatlarda kuzatiladi. *Dasturxonning tablecloth* deb tarjima qilinishi bunga yaqqol misoldir. Agar gap faqat fizik buyum haqida bo'lsa, mazkur tarjima to'g'ri bo'lishi mumkin. Ammo mehmondo'stlik kontekstida *dasturxon yozmoq*, *dasturxon atrofida yig'ilmoq* yoki *dasturxoni ochiq* kabi birikmalarda bu so'zning semantik maydoni ancha keng. U saxiylik, mehmonni kutib olish, oila va jamoa yaqinligi, ne'matni baham ko'rish va ijtimoiy birdamlik konnotatsiyalarini faollashtiradi.

AI mazkur holatlarni fizik buyumga qisqartirganda konnotativ yo'qotish yuz beradi. Bu jarayon tilning milliy-madaniy manzarasini target matnda soddalashtirib yuboradi.

Mehmonni to'rga taklif qilishdi gapining *They asked the guest to sit down* tarzida berilishi esa konnotativ yo'qotishning yanada kuchli ko'rinishidir. Bu tarjimada voqea umumiy jihatdan tushunarli, ammo hurmat, faxriy o'rin va mehmon maqomi bilan bog'liq madaniy semalar butunlay yo'qoladi.

Shuningdek, *sovchini visitor* yoki shunchaki *guest* deb tarjima qilish ham katta konnotativ yo'qotishga sabab bo'ladi. Bunday tarjimada nikoh muzokarasiga aloqador ijtimoiy vazifa va oilaviy institut haqidagi axborot target matndan chiqarib tashlanadi.

Ingliz tilidagi *Thanksgiving*ni faqat *bayram* deb tarjima qilish ham ayni jarayonga misoldir. "Bayram" uning umumiy turini bildiradi, ammo Amerika tarixiy va madaniy

xotirasidagi muayyan voqea, oilaviy yig'ilish, minnatdorlik va an'anaviy taomlar bilan bog'liq konnotatsiyalar saqlanmaydi.

3.4. Konnotativ siljish

Tahlilda faqat saqlanish yoki yo'qolish emas, balki konnotatsiyaning boshqa madaniy modelga siljishi ham kuzatiladi. Bu ayniqsa AI target tilidagi "eng tabiiy" ekvivalentni tanlaganida yuz beradi. Masalan, *choyxonani pub* deb tarjima qilish funksional o'xshashlik nuqtayi nazaridan tushuntirilishi mumkin, chunki har ikki joy ijtimoiy uchrashuv maydoni bo'la oladi. Biroq *pub* ingliz madaniyatida alkogol iste'moli va Britaniya mahalliy ijtimoiy hayoti bilan bog'liq kuchli konnotatsiyalarga ega. Natijada o'zbek choyxona modeli ingliz madaniy skriptiga ko'chib qoladi.

Bunday holat neytrallashuvdan farqli ravishda konnotativ bo'shliq emas, balki boshqa madaniyatga mansub konnotatsiyaning faol qo'shilishi bilan tavsiflanadi. AI tarjimasida bu ayniqsa xavfli, chunki matn tabiiy va ravon ko'rinadi, lekin target o'quvchi manba madaniyat haqida noto'g'ri tasavvurga ega bo'lishi mumkin.

Muhokama

Tadqiqot natijalari generativ AI tarjimasida milliy-madaniy konnotatsiya muammosini oddiy lug'aviy muvofiqlik doirasida tushuntirish yetarli emasligini ko'rsatadi. Milliy-madaniy birliklar ko'p qatlamli semantik tuzilishga ega. Ularning bir qismi predmet-logik mazmundan iborat bo'lsa, boshqa qismi tarixiy xotira, ijtimoiy rol, baholash, emotsional munosabat va madaniy stereotiplar bilan bog'langan.

AI tarjima tizimi ko'pincha birinchi qatlamni muvaffaqiyatli yetkazadi. Muammo esa ikkinchi qatlamda yuzaga keladi. Chunki generativ model o'quvchi uchun tabiiy matn yaratishga intilar ekan, "ortiqcha" deb baholangan madaniy ma'lumotni soddalashtirishi mumkin.

Bu holat tarjimadagi domestikatsiya tendensiyasi bilan bog'liq. Target matnning ravonligi va oson qabul qilinishi oshadi, biroq manba madaniyatining begonaligi, o'ziga xosligi va milliy semantikasi kamayadi. Masalan, *mahalla* → *neighborhood*, *choyxona* → *café*, *do'ppi* → *traditional hat* kabi tarjimalar grammatik va kommunikativ jihatdan maqbul ko'rinadi. Biroq ularning barchasida manba birlikning semantik hajmi toraygan. Target tilga "moslashtirish" natijasida milliy konnotatsiya qisman neytrallashgan.

Boshqa tomondan, har qanday neytrallashuvni tarjima xatosi deb baholash ham to'g'ri emas. Tarjima strategiyasi matn janri va kommunikativ maqsadga bog'liq bo'lishi lozim. Masalan, umumiy axborot matnida *do'ppi* uchun *traditional cap* yetarli bo'lishi mumkin. Etnografik, lingvomadaniy yoki adabiy tadqiqotda esa bunday tarjima semantik jihatdan kambag'al hisoblanadi va *doppi, a traditional Uzbek embroidered cap* shakli maqsadga muvofiqroq bo'ladi.

Demak, konnotatsiyani saqlash darajasi mutlaq mezon emas, balki kommunikativ vazifa bilan bog'liq nisbiy mezondir. Tadqiqot AI tarjimasida transliteratsiya va

izohlash strategiyasi alohida samarador ekanligini ko'rsatadi. Bu usul manba madaniyatning lexical belgisini target matnda saqlaydi va bir vaqtning o'zida target o'quvchiga uning ma'nosini tushuntiradi. Masalan, *mahallani mahalla, a traditional neighborhood-based community institution* tarzida tarjima qilish *neighborhood* shakliga nisbatan milliy-madaniy komponentlarni yaxshiroq saqlaydi.

Xuddi shuningdek, *hasharni hashar, a traditional form of collective voluntary community work* shaklida berish konnotativ axborotni sezilarli darajada kengaytiradi.

Bunday usul, ayniqsa, akademik va madaniyatlararo matnlarda foydali bo'lib, target o'quvchini manba madaniyatning konseptual tizimiga yaqinlashtiradi.

Pragmatik kompensatsiya ham konnotatsiyani saqlashning muhim vositasidir. Manba birlikning literal shaklini target tilga ko'chirish imkonsiz bo'lgan hollarda uning kommunikativ vazifasi boshqa lingvistik vosita yordamida tiklanadi. *To'ring place of honour* shaklida tarjima qilinishi ana shunday kompensatsiyadir. So'zning fizik makon mazmuni qisman o'zgaradi, biroq uning eng muhim aksiologik komponenti - hurmat saqlanadi.

Natijalar generativ AI tarjimasida prompt dizayni ham katta rol o'ynashini ko'rsatadi. "Translate into English" kabi umumiy ko'rsatma AI ni tabiiy va target tilga yaqin shakl yaratishga yo'naltirishi mumkin. "Preserve Uzbek culture-specific meanings and explain culturally non-equivalent units briefly" kabi aniqroq ko'rsatma esa milliy-madaniy konnotatsiyani ko'proq saqlash imkonini beradi.

Shu sababli generativ AI tarjimasi endilikda faqat avtomatik lingvistik operatsiya emas, balki inson va sun'iy intellekt o'rtasidagi interaktiv tarjima jarayoni sifatida ham talqin qilinishi mumkin.

Mazkur tadqiqot natijalari asosida AI tarjimasi sifatini baholashning quyidagi asosiy mezonlarini ajratish mumkin: grammatik to'g'rilik, semantik aniqlik, pragmatik adekvatlik va milliy-madaniy konnotatsiyaning saqlanish darajasi. Ayniqsa oxirgi mezon madaniy birliklar ishtirok etgan tarjima uchun muhimdir.

Agar target matn grammatik va semantik jihatdan to'g'ri bo'lsa-da, manba madaniyatni tashkil etuvchi asosiy baholovchi va assotsiativ ma'nolar yo'qolgan bo'lsa, bunday tarjimani to'liq adekvat deb hisoblash qiyin.

Shu nuqtayi nazardan, AI tarjima sifatini quyidagi nazariy munosabat orqali ifodalash mumkin: *Tarjima adekvatligi = semantik aniqlik + pragmatik moslik + madaniy konnotatsiyaning saqlanishi + target matn tabiiyligi.*

Mazkur komponentlardan biri keskin kamayganda tarjimaning umumiy sifatiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Tadqiqot ingliz-o'zbek va o'zbek-ingliz generativ AI tarjimasida milliy-madaniy konnotatsiya turli darajada transformatsiyaga uchrashini ko'rsatdi. AI tarjimasida manba birlikning asosiy denotativ mazmuni ko'pincha muvaffaqiyatli yetkazilsa-da,

uning madaniy, tarixiy, assotsiativ, emotsional va pragmatik semalari bir xil darajada saqlanmaydi.

Tahlil asosida milliy-madaniy konnotatsiyaning uch asosiy natijasi aniqlandi: saqlanish, neytrallashtirish va yo‘qolish. Saqlanish holatida target matn manba birlikning asosiy madaniy va kommunikativ qiymatini qayta ifodalaydi. Neytrallashtirishda predmet-logik mazmun saqlanib, milliy “rang” va baholovchi semalar umumiydasturlashadi. Yo‘qolishda esa manba birlikning target o‘quvchi uchun muhim bo‘lgan madaniy-pragmatik komponentlari aks etmaydi. *Mahalla, hashar, dasturxon, to‘r, oqsoqol, sovchi, kelin salom, va choyxona* kabi o‘zbek birliklari shuni ko‘rsatadiki, bitta inglizcha muqobil ko‘pincha ularning to‘liq semantik va konnotativ hajmini qamrab olmaydi. Xuddi shu jarayon *privacy, small talk, pub, Thanksgiving, va housewarming* kabi ingliz milliy-madaniy tushunchalarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda ham namoyon bo‘ladi.

Generativ AI tarjimasining asosiy muammolaridan biri uning target matnni tabiiylashtirishga moyilligidir. Ravonlik ortishi bilan madaniy belgilanganlikning kamayishi o‘rtasida muayyan qarama-qarshilik kuzatiladi. Shu sababli AI yaratgan tarjimaning tabiiy ko‘rinishi uning milliy-madaniy jihatdan to‘liq adekvat ekanini anglatmaydi.

Kelgusida mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlarni bir necha generativ AI modellarining tarjima natijalarini qiyoslash, milliy-madaniy konnotatsiyaning miqdoriy baholash mezonlarini yaratish, turli promptlarning tarjima natijasiga ta‘sirini eksperimental tekshirish hamda ingliz-o‘zbek parallel korpuslari asosida katta hajmdagi materiallarni tahlil qilish orqali davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. 3rd ed. London and New York: Routledge.
2. Bassnett, S. (2014). Translation Studies. 4th ed. London and New York: Routledge.
3. Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics. London: Oxford University Press.
4. House, J. (2015). Translation Quality Assessment: Past and Present. London and New York: Routledge.
5. Katan, D. (2014). Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators. 2nd ed. London and New York: Routledge.
6. Koehn, P. (2020). Neural Machine Translation. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall.

8. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E. J. Brill.
9. Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill.
10. O'Brien, S. (2012). Translation as human-computer interaction. *Translation Spaces*, 1, 101-122.
11. Sutskever, I., Vinyals, O., & Le, Q. V. (2014). Sequence to sequence learning with neural networks. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 27, 3104-3112.
12. Toral, A., & Way, A. (2018). What level of quality can neural machine translation attain on literary text? In J. Moorkens et al. (Eds.), *Translation Quality Assessment: From Principles to Practice*. Cham: Springer, 263-287.
13. Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N., Uszkoreit, J., Jones, L., Gomez, A. N., Kaiser, Ł., & Polosukhin, I. (2017). Attention is all you need. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 30.
14. Venuti, L. (2018). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. 3rd ed. London and New York: Routledge.
15. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
16. Vlahov, S., & Florin, S. (1980). *Neperevodimoe v perevode*. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya.
17. Wierzbicka, A. (1997). *Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. New York: Oxford University Press.